

Spółeczeństwo XIX wieku

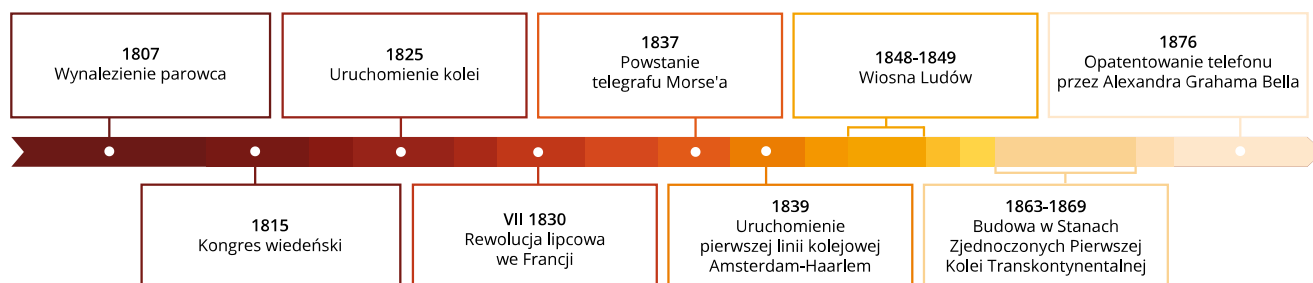
- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Program erfurcki z 20 października 1891 r. (fragmenty)*, [w:] *Poznać przeszłość, zrozumieć dziś. XIX wiek*, Warszawa 2014, s. 191.
- Źródło: B. Russell, *Perspektywy cywilizacji przemysłowej*, t. 1, Warszawa 1933, s. 175. Cytat za: M. Gładysz, *Historia II. Podręcznik do klasy drugiej liceum i technikum, cz. 1, Od oświecenia do 1918 roku*, GWO, Gdańsk 2002, s. 175.

W połowie XVIII w. warstwą panującą we wszystkich krajach Europy była arystokracja. Sto lat później wciąż była ona ważną grupą społeczną, jednak stopniowo traciła na znaczeniu. W XIX w. hierarchiczne społeczeństwo stanowe przekształciło się bowiem w społeczeństwo klasowe, w którym wciąż żywe były mechanizmy typowe dla feudalizmu, ale większą niż dotąd sprawczość miały osoby pochodzenia nieszlacheckiego, zwłaszcza elity mieszczańskie.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

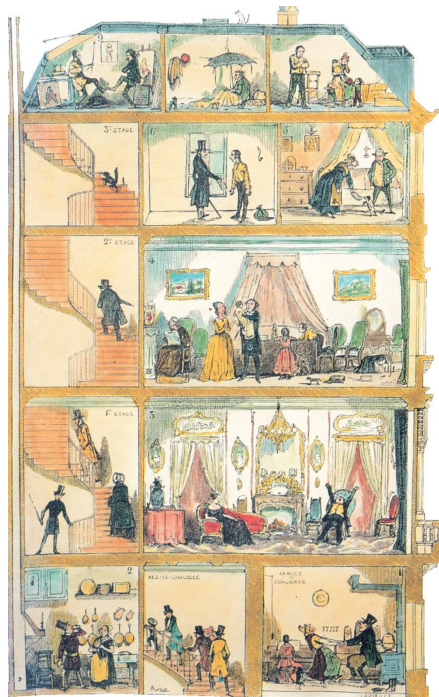
- Opiszysz rzeczywistość społeczną w XIX wieku.
- Scharakteryzujesz życie codzienne w XIX wieku.

- Wyjaśnisz, jak idealne stosunki społeczne wyobrażał sobie konserwatysta, liberał i socjalista.

Przeczytaj

Więzi międzyludzkie – klasy

W społeczeństwie stanowym pozycja społeczna jednostki uzależniona była od jej pochodzenia. Każdy rodził się w jakimś stanie i miał z góry określone zadania – rządził, modlił się, wytwarzał produkty, handlował, uprawiał ziemię. Przechodzenie z jednego stanu do drugiego było bardzo trudne. W powstałym w XIX wieku społeczeństwie klasowym, przechodzenie z jednej warstwy do drugiej stało się łatwiejsze i częstsze. To nie urodzenie, a raczej pieniądze i wykształcenie decydowały o pozycji społecznej, jakkolwiek **konserwatyści** hołdowali staremu porządkowi. W przeciwieństwie do liberałów, dziewiętnastowieczni konserwatyści nie akceptowali procesów uprzemysłowienia, demokratyzacji, **emancypacji** jednostki, procesów **sekularyzacji**. Twierdzili, że nierówności są nieodłączną cechą każdego społeczeństwa, gdyż ludzie różnią się zdolnościami i wykształceniem oraz poziomem zamożności. Dlatego ich zdaniem obalanie tradycyjnych instytucji i praw, krępujących wolność człowieka, wcale nie umożliwi stworzenia lepszego ładu społecznego. Konserwatyści negowali też potrzebę wprowadzania powszechnego prawa wyborczego i zasady politycznej równości obywateli.

Francuska karykatura z XIX w. przedstawia paryską kamienicę czynszową. Parter i pierwsze piętro należały do bogatych; na drugim mieszkali średnio zamożni; na trzecim – ubożsi; strych zaś był przeznaczony dla najbiedniejszych – artystów, służących i bezrobotnych. Opisz poszczególne grupy, widoczne na rysunku. Podaj, kto należał do najbogatszej klasy w mieście.

Źródło: Stentor, tylko do użytku edukacyjnego.

Natomiast **liberałowie** dzielili społeczeństwo na klasy: wyższą, średnią i niższą, przy czym koncentrowali się na rozwoju klasy średniej. Liberalizm był wytworem ideowego przełomu doby oświecenia i narodził się w Anglii – kraju, który w porównaniu do innych państw europejskich osiągnął najbardziej zaawansowany etap na drodze kapitalistycznego rozwoju i w którym zaczęła się rewolucja przemysłowa. W epoce porewolucyjnej filozofowie liberalizmu zwrócili uwagę na negatywne skutki radykalizmu mas. Przebieg rewolucji francuskiej pokazał, że gwałtowane i głębokie zmiany do niczego nie prowadzą – wprowadzając je przejmują po prostu zachowania despotów. Dlatego według liberałów system należało reformować stopniowo, małymi krokami.

Socjaliści opisywali walkę klasową pomiędzy burżuazją (bogatym mieszczaństwem) a proletariatem (robotnikami, najuboższymi), prowadzącą do nieuchronnej rewolucji i ustanowienia w jej wyniku sprawiedliwego społeczeństwa bezklasowego. Pierwszych socjalistów nazywamy utopijnymi. Claude Henri de Saint-Simon (1760-1825) marzył o stworzeniu nowego społeczeństwa „industrialnego”, w którym elity (przedsiębiorcy, finansiści) zaopiekują się warstwami gorzej usytuowanymi. Relacje między ludźmi oparte na braterstwie umożliwiłyby jego zdaniem likwidację biedy i wojen. Charles Fourier (1772-1837) chciał budować tzw. falanstery (swego rodzaju osiedla), w których powstałyby liczące od półtora do dwóch tysięcy osób wspólnoty rolniczo-przemysłowe, zwane falangami. Każdy mieszkaniec falansteru miał mieć zapewnione dobre warunki pracy i dostęp do zaplecza socjalnego – mieszkań, szkół i rekreacji. Do tego byłby współwłaścicielem części osiedla. Anglik Robert Owen (1771-1858) uważał, że przedsiębiorcy powinni stworzyć godne warunki pracownikom i umożliwić im rozwój. Podkreślał, że takie działanie nie tylko jest moralnie słuszne, ale również sprzyja zwiększeniu produkcji. Swoje pomysły wdrożył, tworząc spółdzielnię robotniczą w New Lanark w Szkocji.

Rzeczywistość społeczna w XIX w. była jednak bardziej zróżnicowana od tej, którą przedstawiali ówcześni myśliciele. Tylko w pociągach i na statkach istniały cztery lub trzy klasy, a miejsce w nich zależało od kwoty wydanej na bilet.

Więzi międzyludzkie – narody

Każdy człowiek ma jakieś pochodzenie etniczne, ale nie zawsze oznacza to świadomość narodową. W społecznościach stanowych w XIX w. większość ludności stanowili chłopci, którzy swą przynależność narodową określali jako „tutejsi”. W Rzeczypospolitej przedrozbiorowej słowem „naród” określano jedynie szlachtę. W 1846 r. uczestnicy rabacji galicyjskiej jako „chłopy” szli zabijać „panów-Polaków”. Pół wieku później właśnie w Galicji powstała pierwsza partia chłopska – Polskie Stronnictwo Ludowe. Powstawanie nowoczesnych narodów i świadomości narodowej było bezpośrednio związane z rozwojem powszechnej obowiązkowej edukacji, która dla państwa stała się ważnym narzędziem kulturowej unifikacji. Treści kulturowe przekazywane w szkołach można było uznać za własne albo się wobec nich buntować (jak Polacy w zaborach pruskim i rosyjskim), nie

istniała jednak możliwość pozostania wobec nich obojętnym. Rozwój powszechnej edukacji był wraz z postępami uprzemysłowienia nieunikniony. Ujednoliceniu kulturowemu sprzyjała również powszechna służba wojskowa i konieczność używania języka urzędowego we wszystkich instytucjach państwowych, m.in. na poczcie i na kolei.

Fotografia domu przy Krakowskim Przedmieściu w Warszawie z napisami na szyldach po polsku i po rosyjsku, ok. 1900 roku. Co można było kupić w mieszczących się w nim sklepach?

Źródło: Stentor, tylko do użytku edukacyjnego.

Życie codzienne

W XIX w. nastąpił wielki przyrost liczby ludności na świecie. Z początku był on związany nie tyle ze spadkiem śmiertelności, ile raczej ze wzrostem tempa przyrostu naturalnego.

Ciekawostka

Industrializacja i alfabetyzacja

Rozwój gospodarczy był bezpośrednio związany z umiejętnością czytania i pisania. W Anglii i Walii liczba analfabetów wśród dorosłych spadła z 33% w 1840 r. do 3% w 1900 r., we Francji z 32% w 1855 r. do 3% w 1905 r., a w Prusach z 16% w 1825 r. do zera w 1900 roku. Dla porównania w Rosji w 1910 r. było 60% analfabetów, co i tak oznaczało poprawę w stosunku do 80% w 1897 roku.^[1]

W pierwszych latach epoki industrializacji obniżył się średni wiek zawierania małżeństw. W Europie znaczące zmniejszenie śmiertelności datuje się dopiero

Obraz przedstawiający Ludwika Pasteura. Jaką dziedziną nauki zajmował się ten uczyony?

Źródło: wikipedia.org, domena publiczna.

od lat 80. XIX wieku. Od tego czasu można też mówić o stopniowej poprawie stanu żywienia i sytuacji zdrowotnej. W Europie Zachodniej śmiertelność dzieci przed ukończeniem piątego roku życia obniżyła się z 25% w 1840 r. do 14% w 1901 roku. Nadal duża była śmiertelność kobiet podczas porodu i w **połogu**. Na przełomie wieków dokonano jednak zasadniczych odkryć w dziedzinie medycyny. Ludwik Pasteur, który opracował pierwszą szczepionkę przeciw wściekliznie, stał się we Francji niemal bohaterem narodowym. W 1885 r. pierwszy raz zaszczepiono chłopca pogryzionego przez wściekłego psa, ratując życie dziecku. Równie sławne były dokonania niemieckiego bakteriologa Roberta Kocha, umożliwiające zwalczanie gruźlicy i cholery.

W 1902 r. odkryto witaminy i hormony, a sir Ronald Ross stwierdził, że to komar przenosi malarię. Aspiryna znalazła się pierwszy raz w sprzedaży w 1899 r., a dziesięć lat później wyprodukowano salwarsan, lek przeciw kile. Nastąpiła też poprawa higieny: dopiero budowa kanalizacji uwolniła mieszkańców miast od fetoru i źródła chorób zakaźnych.

Pierwsze opublikowane zdjęcie rentgenowskie ręki z 1896 roku. Pod koniec wieku okazało się, że można sfotografować wnętrze człowieka. W 1895 r. niemiecki fizyk Wilhelm Röntgen odkrył promienie X, nazwane na jego cześć rentgenowskimi. Znalazły one przede wszystkim zastosowanie w medycynie, np. w radioterapii oraz

przy diagnozowaniu chorób i uszkodzeń tkanek wewnętrznych.

Wyjaśnij, dlaczego zastosowanie promieni rentgenowskich przyniosło przełom w medycynie.

Źródło: Wikipedia.org, domena publiczna.

Jedną z najważniejszych jednak zmian związanych z życiem codziennym człowieka w drugiej połowie XIX w. było wprowadzenie oświetlenia ulic i mieszkań. Od tego czasu ludzie mogli wykorzystać porę wieczorną i noc na nowe formy aktywności.

Słownik

alfabetyzacja

działalność edukacyjna mająca na celu przyswojenie przez analfabetów (a więc osoby nieumiejące pisać i czytać) umiejętności czytania, pisania i podstawowego liczenia

emancypacja

wyzwolenie i obdarzenie osoby bądź pewnej zbiorowości pełnią praw

industrializacja

(ang. *industrialisation*, z łac. *industria* – pierwotnie w znaczeniu pracowitości, celowego działania) rozwój przemysłu, proces przekształcania się społeczeństwa tradycyjnego w społeczeństwo przemysłowe

konserwatyzm

konserwatyzm (łac. *conservare*, zachowywać), doktryna, która bazuje na hasłach obrony porządku społecznego oraz umacniania tradycyjnych wartości, takich jak: religia, naród, państwo, rodzina, hierarchia, autorytet. Konserwatyzm opowiadał się za systemem społecznym, który chroni tradycję (Kościół, wychowanie religijne, prawo własności) i daje większe wpływy elitom (ze względu na pochodzenie, wykształcenie i posiadany majątek). Do konserwatystów należeli Edmund Burke (1729–1797), Joseph de Maistre (1753–1821), Adam Jerzy Czartoryski (1770–1861), Klemens von Metternich (1773–1859), Otto von Bismarck (1815–1898)

liberalizm

(łac. *liberalis* – wolnościowy, od łac. *liber* – wolny), ideologia i kierunek polityczny, według którego wolność jest nadrzędną wartością, a państwa i społeczeństwa powinny szanować „naturalne prawa” jednostki – do wolności słowa i sumienia, przekonań czy zrzeszania się. Liberalami byli Anglicy: Adam Smith (1723–1790), Jeremy Bentham (1748–1832), John Stuart Mill (1806–1873) i Francuzi: Benjamin Constant (1767–1830), Alexis de Tocqueville (1805–1859). Na ziemiach polskich pierwszym ugrupowaniem

odwołującym się do idei liberalizmu byli tzw. kaliszanie, czyli opozycja parlamentarna, skupiona w Królestwie Kongresowym wokół Bonawentury i Wincentego Niemojowskich.

połóg

okres po ciąży i porodzie

sekularyzacja

(łac. *saecularis* – świecki) zeświecczenie; może dotyczyć majątku i prerogatyw instytucji religijnych (np. Kościoła) lub życia społecznego i kulturowego

socjalizm

socjalizm (łac. *socialis* – społeczny), ideologia, według której sprawiedliwe społeczeństwo to takie, w którym wszyscy obywatele mają równy dostęp do wytwarzanych dóbr, do czego można doprowadzić poprzez przekazanie państwu kontroli nad najważniejszymi dziedzinami gospodarki

Słowa kluczowe

liberalizm, konserwatyzm, socjalizm, świadomość narodowa, powszechna edukacja, demokratyzacja, nowoczesne państwo, demografia, medycyna, szczepionka, kongres wiedeński

Bibliografia

J. Osterhammel, *Historia XIX wieku. Przeobrażenie świata*, Poznań 2020.

Wielka historia świata. Tomy 1-12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności); Świat Książki 2004-2006.

Seria *Historia powszechna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011-2019.

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem </preview/resource/R1HTX4GTgPi6v>

Film przedstawiający społeczeństwo dziewiętnastego wieku.

Polecenie 2

Wyjaśnij różnice między społeczeństwem stanowym a społeczeństwem XIX wieku.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Scharakteryzuj, jakie różnice występowały w ramach burżuazji.

Tvoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Polecenie 1

Zapoznaj się z drugą częścią wykładu prof. Andrzeja Chwalby i wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem </preview/resource/R1PDrDm36RbuS>

Film przedstawiający społeczeństwo dziewiętnastego wieku.

Polecenie 2

Scharakteryzuj różnice w pozycji chłopów w Europie Środkowo-Wschodniej oraz Zachodniej.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyjaśnij zmiany w przywilejach szlachty i jej pozycję w XIX wieku.

Tvoja odpowiedź

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij, dlaczego pojęcia darwinizmu, doboru naturalnego i walki o byt można odnosić do relacji społecznych.

Tvoja odpowiedź

Zapoznaj się z tekstem. To fragment programu Socjaldemokratycznej Partii Niemiec ogłoszonego podczas zjazdu tego ugrupowania w Erfurcie w październiku 1891 r., gdy działalność tej partii była legalna (w latach 1878–1890 została zakazana). Opisz, dlaczego program stał się wzorcem dla wielu partii socjaldemokratycznych.

“ Program erfurcki z 20 października 1891 r. (fragmenty)

Przekształcenie kapitalistycznego posiadania środków produkcji, ziemi, kopalń, surowców, narzędzi, maszyn, środków lokomocji na własność społeczną, zamiana produkcji towarów na produkcję socjalistyczną, przez społeczeństwo dla społeczeństwa, sprawi, że wielkie fabryki i wciąż rosnąca zdolność produkcyjna pracy uspołecznionej przekształcą się ze źródła nędzy i ucisku dotychczas wyzyskiwanych klas w źródło najwyższego dobrobytu i wszechstronnego harmonijnego udoskonalenia. Społeczne przekształcenie oznacza wyzwolenie nie tylko proletariatu, lecz całej ludzkości, która cierpi w dzisiejszych stosunkach. Ale nie może być ono dziełem samej klasy robotniczej, inne klasy mimo różnic interesów, na gruncie prywatnej własności do środków produkcji stojące, mają na celu utrzymanie podstaw dzisiejszego społeczeństwa. Walka klasy robotniczej przeciwko kapitalistycznemu wyzyskowi jest naturalnie walką polityczną. Klasa robotnicza nie może prowadzić walki ekonomicznej i nie może rozwinąć swojej organizacji ekonomicznej bez praw politycznych. Klasa robotnicza nie może spowodować przejścia środków produkcji w posiadanie ogółu, bez dojścia do władzy politycznej. Tę walkę klasy robotniczej przekształcić w świadomą, jednolitą, wskazać jej konieczny cel – oto zadanie Partii Socjaldemokratycznej. Interesy klas pracujących we wszystkich krajach są równe. Wraz z rozszerzeniem handlu światowego i produkcji na rynek światowy położenie robotników jednego kraju staje się coraz bardziej zależne od położenia robotników

w innych krajach. Wyzwolenie klasy robotniczej jest zadaniem, w którym zainteresowani są w równym stopniu robotnicy wszystkich krajów cywilizowanych. Świadoma tego, czuje i ogłasza socjaldemokracja Niemiec swoją jedność z uświadomionymi robotnikami wszystkich pozostałych krajów. Socjaldemokratyczna Partia Niemiec walczy nie o nowe przywileje klasowe [...], lecz o zniesienie panowania klasowego i samych klas, walczy o równe prawa i równe obowiązki wszystkich bez różnicy płci i pochodzenia. Wychodząc z tych poglądów, zwalcza socjaldemokracja w dzisiejszym społeczeństwie nie tylko wyzysk i ucisk najemnego robotnika, ale każdy rodzaj wyzysku i ucisku.

Źródło: *Program erfurcki z 20 października 1891 r. (fragmenty)*, [w:] *Poznać przeszłość, zrozumieć dziś. XIX wiek*, Warszawa 2014, s. 191.

Tvoja odpowiedź

Ćwiczenie 3

Na podstawie źródła z ćwiczenia 2 wykonaj polecenia.

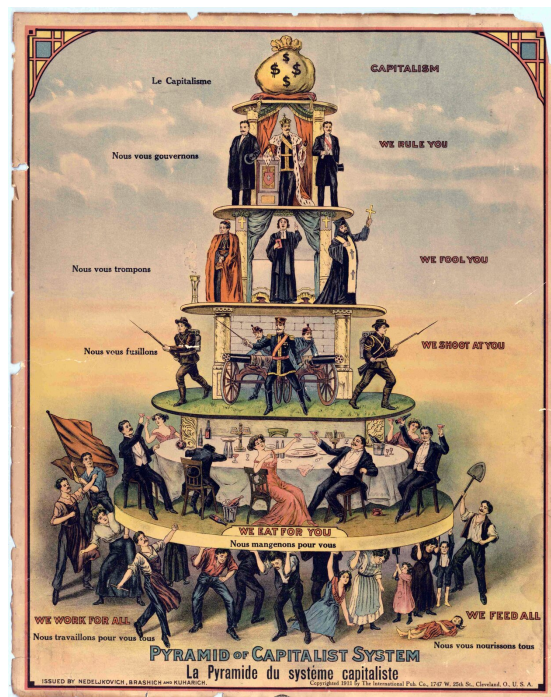
Czego dotyczą postulaty zawarte w programie erfurckim?

Opisz położenie robotników przedstawione w dokumencie

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z rysunkiem satyrycznym. Następnie wykonaj polecenia.

Piramida systemu kapitalistycznego. Napisy od góry: Kapitalizm. Rządzimy wami. Oszukujemy (ogłupiamy) was. Strzelamy do was. Jemy za was. Żywimy was wszystkich (na dole po prawej). Pracujemy za wszystkich (na dole po lewej).

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Uzasadnij, że karykatura zawiera krytykę stosunków społecznych.

Udowodnij, że rysunek powstał w XIX w. i dotyczy stosunków społecznych istniejących w tym czasie.

Rozstrzygnij, w jakiego rodzaju czasopiśmie - konserwatywnym, liberalnym czy socjalistycznym - mogłaby zostać wydrukowana poniższa karykatura. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Przeanalizuj poniższy fragment tekstu opracowania i ilustrację. Następnie rozstrzygnij, czy oba źródła dotyczą tego samego zjawiska dotyczącego zmian zachodzących w społeczeństwie w XIX w. Uzasadnij swoją odpowiedź, odwołując się do informacji zawartych w obu źródłach.

((B. Russell

Perspektywy cywilizacji przemysłowej

Indystryalizm ogranicza swobodę jednostki w stosunku do społeczeństwa, ale zwiększa swobodę społeczeństwa w stosunku do natury. Skutkiem tego namiętności indywidualne, wytwarzające m.in. sztukę i romantykę, zaczynają wymierać, podczas gdy namiętności zbiorowe, których dziełem jest wojna, urządzenia sanitarne i elementarne wykształcenie, rozwijają swobodnie i zyskują na sile. Zanik indywidualnych namiętności doprowadza przede wszystkim do osłabienia indywidualności. W na wskroć uprzemysłowionym społeczeństwie jedna osoba prawie nie daje się odróżnić od drugiej. Ubrania, domy i sprzęty - wszystko to jest produkowane w milionach egzemplarzy i wskazuje brak jakichkolwiek rysów indywidualnych. W takiej atmosferze nie może być mowy o rozkwicie sztuki, romantyki i uczuć indywidualnych, ponieważ warunkiem ich jest zachowanie własnej indywidualności oraz jej uznanie przez otoczenie.

Źródło: B. Russell, *Perspektywy cywilizacji przemysłowej*, t. 1, Warszawa 1933, s. 175. Cytat za: M. Gładysz, *Historia II. Podręcznik do klasy drugiej liceum i technikum*, cz. 1, Od oświecenia do 1918 roku, GWO, Gdańsk 2002, s. 175.

Nauczyciel geografii uczący dzieci we francuskiej szkole o utraconych prowincjach Alzacji i Lotaryngii, obraz z 1887 roku.

Źródło: Alphonse de Neuville, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Czy oba źródła dotyczą tego samego zjawiska dotyczącego zmian zachodzących w społeczeństwie w XIX w.?

Tak

Twoje uzasadnienie

Dla nauczyciela

Autor: Joanna Kalinowska

Przedmiot: Historia 2022, Historia

Temat: Społeczeństwo XIX wieku

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XXX. Europa i świat po kongresie wiedeńskim. Uczeń:

3) przedstawia przebieg rewolucji przemysłowej w Europie i Stanach Zjednoczonych oraz wskazuje jej najważniejsze konsekwencje społeczno-gospodarcze;

4) omawia najważniejsze prądy kulturowe oraz nurty ideowe I poł. XIX wieku, uwzględniając ich przedstawicieli;

Treści nauczania - wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XXXIV. Przemiany gospodarcze i społeczne. Nowe prądy ideowe. Uczeń:

2) charakteryzuje nowe prądy ideowe (nacjonalizm, socjalizm, ruch chrześcijańsko-społeczny) i kulturowe, emancypację kobiet, przemiany obyczajowe i początki kultury masowej;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- opisuje, jak zmieniło się społeczeństwo XIX w. w porównaniu z istniejącym wcześniej społeczeństwem stanowym.
- charakteryzuje najważniejsze grupy społeczne w XIX wieku.
- opisuje wizję stosunków społecznych według konserwatystów, liberałów i socjalistów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Wyświetlenie przez nauczyciela na tablicy uczniom tematu oraz celów lekcji.
Omówienie planowanego przebiegu zajęć.
2. Dyskusja wprowadzająca. Uczniowie interpretują ilustrację okładową, wskazując na jej powiązania z tematem i celami lekcji.

Faza realizacyjna:

1. Praca z tekstem. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią w sekcji „Przeczytaj” i zapisują w zeszycie minimum pięć pytań do tekstu dotyczącego społeczeństwa XIX w. oraz więzi klasowych i narodowych. Uwaga: każde z pytań powinno rozpoczynać się od słowa „dlaczego”. Uczniowie spacerują po klasie i na umówiony dźwięk znajdują kogoś do pary, następnie zadają pytania sformułowane podczas czytania tekstu i na nie odpowiadają.
2. Praca z multimedium („Film”). Nauczyciel zapowiada, że uczniowie obejrzą wykład prof. Andrzeja Chwalby dotyczący społeczeństwa XIX. Poleca wybranej osobie, aby przeczytała polecenie nr 2: „Wyjaśnij różnice między społeczeństwem stanowym a społeczeństwem XIX wieku”. Uczniowie w parach mają wykonać zadanie w oparciu o wskazówki zawarte w e-materiale. Po emisji nagrania i ustalonym przez nauczyciela

czasie przedstawiciel wybranej pary przedstawia propozycję odpowiedzi, nauczyciel weryfikuje jej poprawność. W podobny sposób uczniowie wykonują polecenie nr 3, charakteryzując różnice występujące w ramach burżuazji.

3. W kolejnym kroku nauczyciel odtwarza drugi film z sekcji „Film + Sprawdź się”. Tym razem prosi, aby uczniowie wcześniej dobrali się w 4-osobowe grupy i w nich wynotowywali najważniejsze informacje dotyczące pozostałych omwianych grup społecznych. Następnie uczniowie w grupach zapoznają się z poleceniem nr 2 z tej sekcji: „Scharakteryzuj różnice w pozycji chłopów w Europie Środkowo-Wschodniej oraz Zachodniej”. Pracują w grupach, po czym przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedź. Prowadzący prosi także, aby uczniowie omówili pozycję szlachty w XIX stuleciu (polecenie nr 3).

Faza podsumowująca:

1. Na koniec zajęć nauczyciel raz jeszcze wyświetla na tablicy interaktywnej lub przy użyciu rzutnika temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście wyświetlonych treści prosi uczniów o rozwinięcie zdania: Na dzisiejszych zajęciach nauczyłem się/nauczyłam się...
2. Prowadzący omawia przebieg zajęć, ocenia pracę uczniów w grupach.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia nr 3 i 4 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

J. Osterhammel, *Historia XIX wieku. Przeobrażenie świata*, Poznań 2020.

Wielka historia świata. Tomy 1-12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności); Świat Książki 2004-2006.

Seria *Historia powszechna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011-2019.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z materiałami filmowymi, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.